

Vedānta (viśiṣ ṭ ādvaita, dvaita)

Saha nāv avatu

Om saha nāv avatu
saha nau bhunaktu
saha vīryaṃ karavāvahai
tejasvi nāv adhītam astu
mā vidviṣ āvahai |
Om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ

Tesaugo mudu Jis,
Tebus mudviem patenkintas!
Dirbkiva iš peties,
Tegu nušvinta mudviem pažinimas!
Ir tenebus tarp mudviejū nesantaikos.
Aum, ramybė, ramybė, ramybė!

Viśiṣ ṭ ādvaita

Etimologija: žodžiai „viśiṣ ṭ a advaita“ reiškia skiriančioji (skirtybių) nedvejybė.

1) Viśiṣ ṭ ādvaitai ir kitoms vėlesnėms vedāntos atšakoms didžiulę įtaką darė bhakti (*devotion*-atsidavimas) judėjimas prasidėjęs pietų Indijoje VII a. ir ilgainiui išplitęs visoje Indijoje. Bhakti judėjimo svarbiausi bruožai buvo paskirų Dievų iškilimas virš kitų bei išskirtinai jiems rodytas pamaldumas ir garbinimas įvairiais pavidalais. Su tuo susijusi ir pastovių garbinimo vietų – šventyklų (*mandiram*) statybos fenomeno plėtra. Konkrečiai viśiṣ ṭ ādvaitą paveikusi bhakti formą buvo ypatingas garbinimas ir pamaldumas Viṣ ṇ u-Nārāyaṇ ai. VII a. Pietų Indijoje giesmes Višnui kūrė 12 poetų, vadinamų Āḷvārais (atitinkamas giesmes Šivai kūrė poetai nayanarai), taip pat buvo kuriami ilgi teistiniai tekstų rinkiniai āgamos bei purāṇ os, iš kurių svarbiausias tekstas viśiṣ ṭ ādvaitai – „Viṣ ṇ u purāṇ a“. Filosofiją pradeda įtakoti pamaldumas konkrečiam Dievui (*credo ut intelligam* principas), šalia trijų vedāntos šaltinių (**Upaniśados**, „**Brahma sūtra**“ bei „**Bhagavadgīta**“) vienodai autoritetingais tekstais tampa atskiros **āgamos** ir **purāṇ os**.

2) Skirtingai nuo ankstesnių sistemų, višis ę advaita ir kitos vedāntos atšakos perima ir integruoja kitų *darśanų* mokymus (sāṃkhyos, vaišeš ikos, mīmāṃsos ir t.t.), tokiu būdu asimiluodami senąsias *darśanas* ir jų mokymams suteikiant naują prasmę.

3) Višis ę advaitai ir kitoms vedāntos atšakoms labai svarbi tampa religinės tradicijos-bendruomenės idėja – *sampradāya*. Šių atšakų tekstai skelbia, kad daugelį mokymo subtilumų galima suprasti (ar netgi sužinoti) tik gyvenant ir atliekant pamaldumo ar garbinimo tarnystę atitinkamoje bendruomenėje bei asmeniškai mokantis su tradicijai priklausančiu mokytoju.

Žymiausiu višis ę advaitos mąstytoju neabejotinai yra laikomas **Rāmānuja** (1017-1137). Rāmānuja pats savęs nelaikė naujo mokymo pradininku, ir skelbėsi esąs senos tradicijos tęsėjas. Savo darbuose jis mini ankstesnius mokytojus (Bodhāyana, Dramida ir kt.). Tačiau pirmasis istoriškai žinomas višis ę advaitos skelbėjas buvo **Rāmānujos mokytojas** – Yāmuna (X-XI a.). Yāmunos senelis buvo Nāthamuni, kurio mokytojas buvo vienas iš Ālvāru. Yāmunai priskiriami 4 veikalai („Siddhi-traya“, „Āgama-prāmāṇ ya“, „Puruṣ a-nirṇ aya“ ir „Gītārthasaṃgraha“). Didžiausias Yāmunos nuopelnas višis ę advaitai yra suformulavimas

trijų bendriausių pradų: Dievo (*Īśvara*), sąmoningų (*cit*) ir nesąmoningų (*acit*) buviniai. Yāmuna taip pat grindė purāṇ ū ir āgamų svarbą autoritetingam pažinimui.

Rāmānuja ir jo mokymas

Biografijose dažniausiai nusistovėjusi data (1017-1137), tačiau šiuolaikiniai tyrinėtojai mano, kad apie 1077-1157. Rāmānuja gimė brahmanų šeimoje pietų Indijoje netoli dabartinio Chennaiaus. Jis apsivedė būdamas labai jaunas, tačiau nepasitenkino tik šeima, tapo advaitos mokytojo Yādavaprakāśos mokiniu. Rāmānuja nesutarė su Yādavaprakāśa interpretuojant upanišadas ir jų keliai greitai išsiskyrė. Rāmānuja pasižadėjo tapti pagarsėjusio mokytojo Yāmunos įpėdiniu. Siekdamas įvykdyti savo pažadus Yāmunai jis atsisakė šeimos ir tapo asketu (*saṃnyāsin*), pradėjo kurti višis t̄ advaitos mokymo institucijas, centru tapo Śrīraṅgam šventykla. Turėjo daugybę mokinių, pietų Indijoje įkūrė apie 700 vienuolynų (*maṭha*).

Pasak tradicijos, Rāmānuja iš viso parašė 9 darbus (*navaratna*): „**Vedārthasamgraha**“, „**Śrībhāṣya**“, „**Bhagavadgītabhāṣya**“, „Vedāntasāra“, „Vedāntadīpa“, „Nityagrantha“, „Gadyatraya“ (susideda iš „Vaikuṅṭhagadya“, „Śrīraṅgagadya“ ir „Saranagatigadya“).

Rāmānujos filosofijos interpretacijos principai

1) Be brahmano, Upaniśadose ir „Brahma sūtroje“ minima daugybė kitų dalykų (*ātman*, *māyā*, *pañcabhūta*, *prāṇa* ir t. t.), kurių niekaip negalima suvesti tik į *advaitā*. Tai prieštarauja teksto nuoseklumui (*samanvaya*).

2) Šalia trijų vedāntos šaltinių yra *smṛti* šaltiniai (konkrečiai „Viṣṇu purāṇā“), kuriuose minimas Dievas Viṣṇu-Nārāyaṇa.

3) Įmanomas trijų Vedāntos šaltinių ir *smṛti* šaltinių suderinamumas.

Viṣṇu purāṇa

„Viṣṇu purāṇa“ susideda iš 6 dalių (*aṁśa*). Joje išminčius Parāśara kalbasi su mokiniu Maitreya apie pasaulio prigimtį. Parāśara paaiškina, kad pasaulis išsivysto iš Viṣṇaus ir yra jame. Viṣṇu yra tas pats brahmanas. Viṣṇuje slypi savastys (*puruṣa*), medžiaga (*prakṛti*), laikas ir kt. dalykai. Dėl žaismo (*līlā*) Viṣṇu tvarko šį pasaulį savo nuožiūra, tačiau lieka ir nuo jo atitolęs. (1.22.) Parāśara pareiškia, kad pasaulis yra kaip: 1) Viṣṇaus pasireiškimas (*vibhūti*); 2) Viṣṇaus dalis (*aṁśa*); 3) brahmano kūnas (*vapu*); 4) Viṣṇaus prigimtis (*svarūpa*); 5) savastys ir medžiaga, kurios yra Viṣṇaus galios (*śakti*).

Tikrovė pagal Rāmānują

Didžiausias Rāmānujos indėlis yra teoriškas apjungimas beasmenio brahmano ir Dievo koncepcijų. Dėl to Rāmānujos filosofija galima vadinti teologija, nes ypatingas dėmesys skiriamas Dievui.

Pasaulis susideda iš trijų pradų: **1)** Dievo (*Īśvara-brahmanas*); **2)** sąmonės (*cit*); **3)** nesąmonės (*acit*).

Dievo ir sąmoningų bei nesąmoningų būvinių santykis yra kaip **sielos ir kūno** (*ātmā-śarīra*) arba kūno turėtojo ir kūno (*śarīrin-śarīra*). *Cit* ir *acit* yra Dievo kūnas arba pasireiškimo būdas (*prakāra*). Sąmonė ir nesąmonė egzistuoja tik Dieve ir yra nuo jo neatskiriama. Visi trys elementai yra amžini ir atskiri, **tačiau visa yra Dievas** (pvz., kaip ir žmogus yra vienas, nors turi kūną ir sielą).

1) Pasaulis yra Dievo kūnas. Savo prigimtyje (*svarūpa*) arba savastyje (*ātmā*) Dievas yra brahmanas, o kūne jis yra Višnu-pasaulis.

2) Dievas veikia kaip veikiančioji (*nimitta kāranatva*) ir materialioji priežastis (*upādāna kāranatva*)

3) Dieve esančios sąmoningos (*cit*) būtybės kaip ir Dievas susideda iš medžiaginio kūno (*śarīra*) ir savasties (*jīva*). Sąmoningų būtybių savastis ir medžiaginis kūnas **yra Dievo kūnas.**

4) Pasak Rāmānujos, Dievas, sąmonė ir nesąmonė gali būti smulkiau skirstomi į substancijas (*dravya*) ir nesubstancijas (*adravya*). Nesubstancijų yra 10: penki elementai (*pañcabhūta*), rajas, sattva, tamas, śakti ir sąlytis (*saṃyoga*).

5) Substancijos yra nejudrios (*jada*) ir judrios (*ajada*). Nejudrios yra medžiaga (*prakṛti*) ir laikas (*kāla*). Judrios yra sąlygotoji sąmonė (*dharmabhūtajñāna*), grynoji esatis (*śuddhasattva*), sąmonė-savastis (*cit-jīva*) bei Dievas (*Īśvara*).

6) Medžiaga (*prakṛti*) turi *sattva*, *tamas* ir *rajas* savybes-gijas (*guṇa*). Visata vystosi iš *medžiagos*.

7) Žmogaus tikslas yra išsilaisvinti iš medžiagos ir būti grynąja sąmone Dievo kūno dalimi. Išsilaisvinimą pasiekę žmonės virsta grynosiomis esatimis (*śuddhasattva*).

8) Pasak Rāmānujos, sąmonėms išsilaisvinti iš medžiagos galima dviem būdais: *bhakti* ir *prapatti* būdu.

Po Rāmānujos mirties, ilgainiui višiš ę ādvaita suskilo į dvi dalis:

1) **Vadakalai** (šiaurinė mokykla-Kāñcipuram) ir 2) **Thenkalai** (pietinė mokykla-Śrīrañgam) atšakas. Pagrindinis ginčas tarp šių mokyklų iškilo tarp *bhakti* ir *prapatti* santykio.

Vadakalai mokykla pabrėžė, kad norint išsilaisvinti neužtenka tik Īšvaros malonės, tačiau reikia dėti pastangas (beždžionės pavyzdys – *mārkata nyāya*). Garsiausias mąstytojas Vedāntadeśika (XIII a.).

Thenkalai pabrėžė, kad norint išsilaisvinti užtenka tik Īšvaros malonės (katės pavyzdys – *mārijāra nyāya*). Garsiausias mąstytojas Pillai Lokāchārya (XIII a.)

Dvaita vedānta

Šios atšakos įkūrėju laikomas Madhva (1238-1317). Kaip ir kiti vedāntos atstovai jis gimė pietų Indijoje brāhmaṇų šeimoje. Paauglystėje tapo asketu bei advaitos mokytoju Acyutaprekṣos mokiniu. Nusivylęs advaitos mokymu, jis pradėjo savo filosofijos *dvaitos* (dvejybės) skelbimą. Netrukus sulaukė daugybės mokinių. Institucinis dvaitos centras tapo Madhvos įkurtas Śrīkr̥ṣṇa vienuolynas Uḍupī gyvenvietėje, šalia buvo pastatyti dar 7 vienuolynai. Kai kuriuose savo darbuose Madhva skelbiasi, kad yra trečiasis Dievo Vāyaus (Vėjo) avatāras, o jis pats yra Viṣṇaus ir Śrī sūnus. Tad Madhva savo doktrinos neklystamumą grindžia savo dieviška prigimtimi.

Kiti garsūs dvaitos mąstytojai – Jayatīrtha (1365-1388) ir Vyāsatīrtha (1460-1539).

Madhvai iš viso priskiriama 37 darbai: iš kurių svarbiausi komentarai Upaniṣadoms, „Brahma sūtrai“ bei Bhagavadgītai. Taip pat labai svarbūs veikalai „Tattvanirṇaya“ bei „Viṣṇutattvanirṇaya“.

Pagrindiniai Madhvos filosofijos principai

Jeigu Śaṅkara radikalizavo vieningumą-neskirtybę, tai Madhva radikalizuoja visa ko skirtį (*bheda*). Pasak Madhvos, upanišadose ir kitoje *śruti* literatūroje kalbama apie **daugį**, jo neįmanoma supaprastinti į advaitą ar višį t̄ ādvaitą.

- 1) Tikrovėje egzistuoja hierarchija ir nelygybė (*tāratamya*).
- 2) Tikrovėje nėra bendrumo ir vieningumo, joje egzistuoja begalės skirčių (*bheda*), kurios nulemia pasaulio hierarchiškumą. Tarp skirčių nėra jokios lygybės, viskas reiškiasi amžiniais dvejbės-skirties (*dvaita*) pavidalais.
- 3) Nėra jokio visuotinio būdo ar „metodo“, kuris užtikrinų išsilaisvinimą, jis pasiekiamas arba nepasiekiamas kiekvieno individualiai ir tik skirtingu masteliu.
- 4) Norint išsilaisvinti (pažinti brahmaną-Viṣṇu) reikia remtis *śruti* tekstais bei tikėtis Viṣṇaus malonės, kuri **nėra garantuota**.

Tikrovės sandara pagal dvaitą

Tikrovė yra hierarchiška – jos viršūnėje Dievas brahmanas-Viṣṇu. Jis yra vienintelė nepriklausoma (*svatantra*) būtybė, kadangi jai nieko netrūksta (ji turi pilną esatį, sąmonę ir palaimą). Kiti du pradai yra savastis (*jīva*) ir medžiaga (*jadā-prakṛti*). Dievo santykis su šiais pradais žaismingas (*līlā*), priklausomai nuo savo malonės jis gali sąlygoti medžiagos vystymasi ir savasčių gyvenimą. Tačiau Dievas yra **ribojamas pasaulyje egzistuojančių skirčių**, jis negali nei sukurti, nei sunaikinti savasčių ar medžiagos.

Pasak Madhvos, tikrovėje egzistuoja penki skirtumai (*pañcabheda*): 1) skirtumas tarp savasties (*jīva*) ir Viṣṇaus; 2) skirtumas tarp Viṣṇaus ir medžiagos (*jadā*); 3) skirtumas tarp atskirų savasčių; 4) skirtumas tarp savasčių ir nejudrios medžiagos; 5) skirtumas tarp paskirų medžiaginių daiktų. Šių skirčių negalia panaikinti Dievas.

Pasaulio objektai pažįstami pastebint jų atskirumą-skirtį (*viśeṣa*), o tuomet jų vietą pasaulio hierarchijoje. Objekto esmė yra skirtis nuo kitų objektų. Tikrovei paaiškinti Madhva perima visą sām̐khyos schemą apie 24 medžiaginius pradus, vietoje *puruṣos*, 25 pradas – *jīva*, o 26 – brahmanas-Viṣṇu.

Kiekvienos savasties tikslas yra betarpiška Viṣṇaus žinojimo malonė (*prasāda aparokṣa jñāna*).

Kiekvienos savasties santykis su Viṣṇumi yra kaip atspindžio (*pratibimba*) ir atspindimojo (*bimba*). Savastis yra priklausoma nuo Dievo kaip lėlė (*dārumaya*), jos veikimo sėkmingumas priklauso nuo mokytojo ir Viṣṇaus malonės. Išsilaisvinimas – tai betarpiškas atspindimojo pažinimas. Tačiau betarpiškas pažinimas nėra vienodas visiems, tai priklauso nuo kiekvieno atskirai.

Trys apibrėžti būdai išsilaisvinimo būdai yra „Bhagavadgītoje“ minimi: *karmayoga*, *jñānayoga* bei *bhaktiyoga*. Vienintelė *bhaktiyoga* leidžia pasiekti išsilaisvinimą.

Išsilaisvinusieji nuo medžiagos gali daryti tą patį ką darė žemiškame gyvenime, tačiau išlieka skirtybės: vieni gauna daugiau malonės, o kiti mažiau, kadangi visur veikia hierarchijos principas (*tāratamya*). Madhvos soteriologija yra humanistiška, kadangi po išsilaisvinimo nesuponuoja beveik jokios žmogiškosios būklės pasikeitimo (pvz., susiliejimo su Dievu, netekimo kūno galimybių). Savastys gali dainuoti, valgyti, šokti, linksmintis, bet tai nėra būtina, nes išsilaisvinusieji ir taip patiria Dievo malone.